

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 13 juni 2012

Mål nr

T 3108-10

KLAGANDE

LN

Ombud: Advokat CS

MOTPART

LS

Ombud: Advokat RB

SAKEN

Fordran m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2010-05-31 i mål T 9243-09

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

LN ska ersätta LS för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 28 000 kr, avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

LN har yrkat att Högsta domstolen ogillar LS talan om bättre rätt till mer än hälften av den samägda segelbåten. Hon har yrkat bifall till sina rättegångskostnadsyrkanden vid tingsrätten och i hovrätten.

LS har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. LN och LS blev sambor år 1998. Paret bestämde sig år 2001 för att införskaffa en segelbåt för gemensamt bruk. Den båt som beställdes var ett halvfabrikat där det förutsattes att köparna efter leverans monterade bl.a. all inredning. När båten levererades år 2002 krävdes därför arbete för att få den i sjödugligt skick. Detta arbete utfördes främst av LS. LN betalade 120 000 kr och LS betalade 535 000 kr av priset för båten inklusive inredning. Paret samboförhållande upphörde i början av år 2006. Härefter har tvist uppkommit om parternas ägarandelar i båten.

2. LN och LS är överens om att segelbåten ägs gemensamt av båda parter. Enligt LN var parternas gemensamma avsikt vid förvärvet att de skulle äga båten med lika stora andelar och hon gör gällande att hon har bättre rätt till hälften av båten. LS inställning är att parterna var överens om att de skulle äga båten med andelar i proportion till insatserna och han gör gällande att han har bättre rätt till 81,5 procent och LN till 18,5 procent av båten.

Rättslig reglering

3. Enligt 1 § lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt är lagen tillämplig om två eller flera personer samfällt är ägare av lös sak. Delägarna har vid samäganderätt inte äganderätt till en viss urskiljbar del av egendomen. I stället har varje ägare rätt till viss lott, andel, i den. Samäganderättslagen anger inte när samäganderätt föreligger utan regleringen i lagen utgår från att två eller flera personer är samägare.

4. Andelsrätt till egendom kan föreligga också i ett enkelt bolag. Ett sådant är för handen om två eller flera har avtalat att utöva verksamhet utan att det är ett handelsbolag, se 1 kap. 3 § lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag. För att ett enkelt bolag ska anses föreligga krävs normalt att det finns ett uttryckligt eller konkludent avtalsförhållande mellan parterna, att det finns ett bolagssyfte som är gemensamt för delägarna och att delägarna är förpliktade att verka för detta ändamål.

5. Samäganderätt och enkelt bolag utesluter inte varandra. Det kan ibland vara ovisst om ett enkelt bolag har uppkommit och om därför ett samäganderättsförhållande ska kompletteras av ett bolagsförhållande (se exempelvis NJA 1974 s. 314 och NJA 1980 s. 547; jfr Stefan Lindskog, Lagen om handelsbolag och enkla bolag. En kommentar, 2 uppl. 2010, avsnitt 1:0-3.3.2). Enbart det förhållandet att delägarna gemensamt har bestämt hur den samägda egen-

domen ska användas och hur kostnaderna ska fördelas behöver inte innebära att ett bolagsförhållande föreligger.

6. Om ett enkelt bolag föreligger har bolagsmännen rätt att ur de behållna tillgångarna få tillbaka sin insats (se 4 kap. 7 § och 2 kap. 34 § lagen om handelsbolag och enkla bolag). Däremot framgår av 1 § andra meningen samäganderättslagen att, när det föreligger en samäganderätt, alla delägare har rätt till lika stora andelar om annat förhållande inte kan visas. I lagen presumeras alltså samägande med lika andelar. Den part som påstår sig ha bättre rätt till mer än en sådan andel i egendomen har därför bevisbördan för sitt påstående.

7. Högsta domstolen har i ett antal avgöranden funnit att part haft dold samäganderätt till egendom. I dessa avgöranden har domstolen tillämpat en bevisregel som vilat på rättspolitiska överväganden av familjerättslig natur och som syftat till att ge ett ekonomiskt skydd för den part som bidragit ekonomiskt till ett egendomsförvärv som den andra parten gjort i eget namn men för gemensamt bruk. Det har ansetts att det i sådana fall föreligger en presumtion för att köpet genomförts delvis också för den make eller sambo som inte har angivits som ägare. I ett antal av dessa avgöranden har domstolen bestämt andelstalen i enlighet med huvudregeln i samäganderättslagen, d.v.s. att den part som haft dold samäganderätt har ansetts ha bättre rätt till hälften av egendomen (se t.ex. NJA 1981 s. 693, NJA 1982 s. 589 och NJA 2008 s. 826; jämför även, för en delvis annan situation, NJA 1988 s. 112). Avgörandena ger emellertid inte någon vägledning för frågan om när presumtionsregeln i 1 § samäganderättslagen ska tillämpas och när annan bestämning av andelarna ska ske.

Andelsbestämning

8. Vilket beviskrav som ska tillämpas och vilka omständigheter som ska vägas in i bedömningen för att presumtionen om ägande till lika andelar ska

brytas har inte avgjorts i rättspraxis. Inte heller förarbetena till bestämmelsen ger någon vägledning för bedömning av frågan. Det är emellertid tydligt att beviskravet inte kan bestämmas på samma sätt för alla situationer.

9. Vid bestämningen av beviskravet har det betydelse hur samäganderätten har uppkommit. Har exempelvis två personer utan närmare relation till varandra tillsammans köpt eller tillverkat en sak är beviskravet normalt lägre än om samäganderätten uppkommit genom gåva, testamente eller fynd. När samäganderätten grundar sig på ett avtal mellan två parter är beviskravet för annan fördelning än hälftenägende lägre än om dold samäganderätt anses föreligga. Beviskravet kan också variera beroende på de samägande parternas rättsliga förhållande till varandra. Ett samägande som ligger nära ett egentligt bolagsförhållande kan härvid tala för tillämpning av ett lågt beviskrav för brytande av presumptionen om samägande med lika andelar (jfr p. 6).

10. Frågan om samäganderätt föreligger och i så fall med vilka andelar ska även för makar och sambor avgöras efter allmänna förmögenhetsrättsliga principer. Emellertid finns det skäl att beakta den nära personliga och ekonomiska gemenskap som råder mellan makar och sambor (jfr för samboförhållanden NJA 1992 s. 163). Även familjerättslig status och egendomens familjerättsliga klassificering kan därför vara av betydelse. Makes giftorätt enligt äktenskapsbalken och sambors rätt enligt sambolagen (2003:376) till gemensam bostad och gemensamt bohag är av en annan karaktär än den samäganderätt som följer av samäganderättslagen. Reglerna om giftorätt och om rätt till samboegendom ger inte annat än undantagsvis någon rätt att förfoga över den andre makens egendom under äktenskapets eller samboförhållandets bestånd. I stället innebär reglerna att make eller sambo har ett anspråk på likadelning av egendomens nettovärde efter avdrag för skulder (se 11 kap. 2 och 3 §§ äktenskapsbalken samt 13 och 14 §§ sambolagen). En samäganderätt ger däremot en delägare redan från och med att samäganderätten till egendomen

har uppkommit ett stort inflytande när det gäller förfogande, nyttjande och förvaltning.

11. Trots den principiella skillnaden mellan giftorätt och rätt till samboegendom å ena sidan och samäganderätt å den andra kan beviskravet i 1 § samäganderättslagen i viss mån variera beroende på om de samägande parterna är makar eller sambor eller om parterna inte har en sådan närhet till varandra. I ett äktenskap föreligger typiskt sett en ekonomisk gemenskap som inte motsvaras av förhållandena i en samborelation, vilket kan tala för att högre krav ska ställas på bevisningen för att presumptionen om hälftenägande ska brytas vid samägande inom äktenskapet. Det kan också ha betydelse om fråga är om samägande till giftorättsgods eller enskild egendom, liksom om den samägda egendomen är samboegendom eller inte. Har sålunda samborna införskaffat samboegendom utan en reglering av det inbördes ägandet, kan detta innebära en starkare presumtion för hälftenägande än om annat än samboegendom införskaffats.

12. Alldeles oavsett vilken typsituation som föreligger enligt vad som sagts i punkterna 9–11, finns det vissa faktorer som är av betydelse för bedömningen av om annan fördelningsgrund än lika andelar ska tillämpas enligt 1 § samäganderättslagen. Hänsyn bör här tas till den samägda egendomens art, användningsändamål och värde, liksom till parternas ekonomiska bidrag, andra insatser, ansvar för lån som tagits upp för att betala egendomen och parternas ekonomiska sammanflätning i övrigt.

13. Vid samäganderätt som har uppkommit i ett äktenskap eller i ett samboförhållande finns det anledning att bestämma andelarna ganska summariskt med hänsyn till den naturliga generositet som typiskt sett kan förmodas föreligga i en sådan relation (jfr Gösta Walin, Samäganderätt, 2000, s. 60 och 129). Det är inte ovanligt att makar eller sambor som båda har inkomster delar upp ansvaret för utgifter av olika slag, t.ex. så att den ena parten betalar

familjens löpande utgifter – såsom mat, hyra, TV-avgift, telefon m.m. – och den andra betalar inköp av kapitalvaror. I dessa fall bör parternas ansvarsuppdelning inte vara avgörande för bestämningen av andelarna (jfr NJA 1992 s. 163 med hänvisningar till NJA II 1921 s. 89 och lagrådets yttrande i prop. 1980/81:8 s. 1106 f.).

Bedömningen i detta fall

14. LN och LS var sambor vid köpet. Båten är inte egendom av beskaffenhet att kunna vara samboegendom. Det är klart av utredningen att de är samägare till segelbåten och att de köpte den för gemensamt bruk. Båten skulle inte användas uteslutande eller huvudsakligen av någon av samborna för ett eget ändamål, t.ex. för tävlingsändamål. Förhållandena är inte sådana att det finns skäl att tillämpa reglerna om enkla bolag.

15. LS betalade 535 000 kr och LN 120 000 kr för båten. LS och LN bidrog båda med insatser av annat slag. LN insatser av detta senare slag var emellertid också mindre än LS. Det fanns inte någon gemensam partsavsikt vid tidpunkten för köpet om andelarnas storlek.

16. Av betydelse är att parterna hade uppdelad ekonomi. Av utredningen framgår således att LN och LS hade egna och separata konton för lön, utgifter och sparande och att de inte hade några gemensamma placeringar i exempelvis aktier eller fonder. Det är också av betydelse för bedömningen att det var fråga om en betydelsefull investering för LN och LS i förhållande till deras ekonomi i övrigt.

17. De nu nämnda omständigheterna medför att andelarna ska bestämmas utifrån respektive parts ekonomiska bidrag till inköpet av segelbåten. Hovrättens domslut ska därför fastställas.

18. Vid denna utgång ska LN ersätta LS för rättegångskostnader i Högsta domstolen. Det yrkade beloppet är skäligt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Severin Blomstrand, Gudmund Toijer, Lena Moore, Johnny Herre (referent) och Ingemar Persson
Föredragande justitiesekreterare: Helena Tjörnstrand